

HÖGSKOLAN
DALARNA

Uppsats

Historia III

Ett oordentligt levnadssätt

En studie av lösdrivare i Örebro år 1888

Författare: Tomas Bengtsson
Handledare: Lars Båtefalk
Examinator: Lars Berge
Ämne/huvudområde: Historia
Kurskod: HI 2016
Poäng: 15 hp
Examinationsdatum: 4/3-2021

Vid Högskolan Dalarna finns möjlighet att publicera examensarbetet i fulltext i DiVA. Publiceringen sker open access, vilket innebär att arbetet blir fritt tillgängligt att läsa och ladda ned på nätet. Därmed ökar spridningen och synligheten av examensarbetet.

Open access är på väg att bli norm för att sprida vetenskaplig information på nätet. Högskolan Dalarna rekommenderar såväl forskare som studenter att publicera sina arbeten open access.

Jag/vi medger publicering i fulltext (fritt tillgänglig på nätet, open access):

Ja

Nej

Abstract:

Uppsatsens syfte är att undersöka de människor som greps för lösdriveri i Örebro under 1888. För detta har lösdrivarprotokoll från polismyndigheten i Örebro gått igenom och information om de gripnas antal, könsfördelning, yrken, geografisk härkomst och ålder har sammanställts. Också orsaker till gripandet och påföljden har undersökts.

Resultatet visar att 274 personer greps för lösdriveri under året. 92% av de gripna var män och 7% var kvinnor. Det vanligaste yrket bland kvinnorna var före detta piga, och det vanligaste yrket bland männen var arbetare. Den geografiska spridningen bland de som greps var stor, och flest kom från Örebro län, följt av Stockholms län. De gripna männen hade en medelålder på 34 år, och för de gripna kvinnorna var medelåldern 28 år. Den vanligaste orsaken till gripandet bland männen var kombinationen fylleri och lösdriveri. För kvinnorna var det ett så kallat liderligt levnadssätt. Vanligaste påföljden för männen var att de följdes ut från staden och kvinnorna skickades vidare till cellfängelset i Örebro stad.

Nyckelord: Lösdrivare, lösdriverilagstiftning, 1888, Örebro, kontroll.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 Syfte och frågeställningar.....	6
1.2 Avgränsningar.....	6
1.3 Källmaterial och metod.....	7
2. Tidigare forskning.....	9
2.1 Forskning med fokus på början och mitten av 1800-talet.....	9
2.2 Lokal forskning om lösdriverilagstiftningen 1885 och därefter.....	12
3. Bakgrund.....	17
3.1 Befolkningsökning, urbanisering, industrialisering.....	17
3.2 1885 års lösdriverilag och dess bakgrund.....	18
3.3 Örebro stad och länsfängelset.....	21
4. Undersökning.....	24
4.1 Antal gripna och könsfördelningen.....	25
4.2 Yrken, geografisk härkomst och ålder.....	27
4.3 Orsakerna till gripandet och påföljd.....	33
4.4 Kvalitativa exempel på gripna lösdrivare.....	39
5. Diskussion.....	42
6. Sammanfattning.....	48
Käll- och litteraturförteckning.....	50

1. Inledning

Lösdrivaren och luffaren har ofta setts som en lättsinnig och bekymmerslös figur i svensk historia och populärkultur. Någon som vandrade omkring på landsvägarna, utan fast bostad och arbete och fri att lägga upp dagen lite hur som helst, kanske arbeta och sova på en gård en dag för att sedan ta sig vidare och alltid se nya städer och områden, begrunda livet och tycka synd om de stackare som slet och arbetade varje dag. Den bilden verkar dock vara en fantasi som förmodligen aldrig funnits i verkligheten. Få verkliga luffare och kringstrykare hade någon anledning att se ljust på tillvaron, utan drev fram längs vägarna på grund av fattigdom och arbetslöshet. Samhället såg inte heller individer ur denna grupp som romantiska figurer som förtjänade medlidande, utan som ett samhällsproblem, en farlig och opålitlig grupp som man inte ville ha i sin stad eller bygd.¹

De blev istället arresterade och dömda till straffarbete, kördes ut ur staden av polis eller fick en så kallad lämplig luffarbehandling som ofta startade med en grundlig misshandel innan man skickades ut ur staden eller greps av polis. Om en sådan händelse kunde man läsa i *Mariestads länstidning* den femte november 1904, där en luffare gjort misstaget att berusad gå in i en butik:

Men se det skulle han låtit bli. Ty här funnos några människovänliga och handfasta personer, hvilka togo hand om vår man och gáfvo honom ett grundligt kok stryk. Det tyckte luffaren var illa. Han skrek på polis och rusade till poliskontoret, hvarest han till sin stora förvåning inburades för att undergå lämplig luffarebehandling.²

---

¹ Harding 1977, s.78.

² Harding 1977, s.79.

Många luffare och lösdrivare gick en dystert framtid till mötes. Det var oönskade människor som ofta frös ihjäl i diken och övergivna lador under vintern, söp ihjäl sig eller tog sig av daga när de inte orkade med den utsatta tillvaron längre. Ett sådant öde upptäcktes en dag i Halland år 1904, där ett lik påträffades hängande i en skogsdunge med följande rader funna i en anteckningsbok mannen haft i fickan: "Julius Pettersson från Stockholm. Som jag ej orkar gå längre, tager jag detta steg. Amen."³

Bakom bilden av den bekymmerslöse luffaren döljer sig alltså en betydligt dystrare verklighet, något som den växande forskningen kring lösdriveriet i Sverige allt mer lyfter fram med aspekter som att fylleri bland lösdrivarna var omfattande, att många av de gripna kvinnorna också försörjde sig genom prostitution, att de gripna männen ofta var återfallsförbrytare och att de som greps för lösdriveri också ofta greps för lösdriveri i kombination med andra brott.⁴

Örebro var och är fortfarande en central plats mitt i Sverige där människor på jakt efter arbete eller på väg vidare i riket har passerat. Det är en plats där lösdriveriet därför bör ha varit synligt och tämligen omfattande. Det är en ort som därför kan undersökas närmare och jämföras med tidigare uppsatser som undersökt situationen i städer som Östersund, Uppsala och Karlstad för att se om lösdriveriet hade samma omfattning och följer liknande mönster i Örebro.

---

³ Harding 1977, s.80.

⁴ Se till exempel Mattsson 2020, s.21; Tirén 2019, s.47; Åslund 2011, s.49-50.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att synliggöra de människor som greps för lösdriveri i Örebro under året 1888 för att se verkligheten bakom siffrorna. Fokus är på de gripnas bakgrund, anledningen till gripandet samt vilken påföljd deras gripande ledde till. För att besvara syftet ställs följande frågor:

- Hur många lösdrivare greps under året och hur såg könsfördelningen bland de gripna ut?
- Vad hade de för yrken, vart kom de från geografiskt och hur gamla var de?
- Vilka var orsakerna till att de greps och vad blev påföljen?
- Har lösdriveriet i Örebro likheter med andra städer och regioner under samma år eller finns det skillnader?

1.2 Avgränsningar

Året 1888 valdes främst för att det då gått lite mindre än tre år sedan den nya lösdriverilagen infördes 1885 och för att den därför hunnit tas i bruk och börjat tillämpas i praktiken. Anledningen till att ett år valdes istället för flera är för att antalet fall i Örebro under perioden 1885-1900 helt enkelt är för många för att en undersökning på denna nivå skulle kunna genomföras, med mellan 200 och upp till 300 gripna varje år. Jämförelser med andra uppsatser på samma nivå och med samma tidsspann som fokus kommer göras, fast gjorda i andra städer, för att se om lösdriveriet i Örebro skiljer sig från andra platser i Sverige eller om det följer ett liknande mönster.

1.3 Källmaterial och metod

Det material som har använts i undersökningen är lösdrivarprotokoll från poliskammaren i Örebro, i en volym som innehöll åren 1886-1890 och som fanns tillgängligt på landsarkivet i Uppsala.⁵ I protokollen finns information om den gripnes namn, yrke, ålder, anledning till gripandet, geografisk härkomst, längd samt påföljd antecknad. Informationen är i vissa fall mycket kortfattad, men ibland finns det längre redogörelser för den gripnes bakgrund och tidigare brott och straff. De gripna redovisas i princip alltid med ett nuvarande eller tidigare yrke, ibland mer generellt bara som arbetare, och i vissa fall under beteckningar som yngling, minderårig, nasare eller före detta fånge, som ju egentligen inte kan anses vara yrken men som i protokollen angivits som sådana. Anledningen till gripandet är ibland mycket kortfattat, och ofta står det bara att de greps för just lösdriveri utan någon ytterligare information. Vanligt är också kombinationer av lösdriveri med andra brott som fylleri, stöld, bettleri eller ett oanständigt levnadssätt.

Påföljderna varierar också från enskilda varningar, offentliga varningar, uppmaningar till att lämna staden, faktiska utkörningar av personen ut ur staden, samt transport till länsfängelset (i protokollen refererat till som cellfängelset) och ibland också transport till personens arbete. All text är skriven med handstil av varierande, men ändå fullt läsbar, tydlighet. Handstilen har därför inte utgjort något problem vid undersökningen och transkriberingen av materialet och risken för feltolkningar är därför möjlig, men låg.

I den kvantitativa delen av undersökningen görs alltså en sammanställning av hur många personer som greps för lösdriveri under året. Information om antalet gripna, de gripnas kön, ålder, geografiska härkomst, yrke, anledning till gripandet samt påföljd kommer redovisas. Alla som greps för lösdriveri kommer redovisas oavsett om de häktades, varnades eller släpptes utan påföljd. När det gäller de gripnas kön kommer resultatet att redovisas i procent, och när det kommer till de gripnas ålder kommer medelvärdet för könen presenteras.

---

⁵ Lösdrivarprotokoll för Örebro stad, 11805, A3 (1886-1890) Uppsala Landsarkiv

För kön och ålder kommer de som blev häktade mer än en gång under året räknas bort så att resultatet inte ska bli missvisande. Detta görs också när det kommer till de gripnas yrken. I de övriga sammanhangen räknas dock de som greps mer än en gång med.

När de gripnas geografiska härkomst redovisas kommer de att presenteras utifrån vår moderna länsindelning så att det ska bli tydligt var i dagens Sverige de kom från. Detta för att undvika förvirring då länsindelningen förr såg annorlunda ut och flera län har slagits ihop och ändrats under årens lopp. När de gripnas yrken redovisas kommer vissa yrkesbeteckningar att slås ihop till en mer övergripande kategori, eftersom det rör sig om så många olika yrken och det därför skulle bli för rörigt att lista alla enskilda yrken. Som exempel kan anges att många betecknades som gesäller av olika slag som målaregesäller, bagaregesäller, snickaregesäller och så vidare. Dessa olika variationer har slagits ihop till enbart gesäller. Viktigt att notera är också att det är de titlar som källorna anger som kommer att användas.

I den kvalitativa undersökningsdelen kommer sex fall att presenteras mer i detalj för att illustrera de olika människorna och livsödena som finns bakom den mer allmänna lösdrivarkategorin. Bland de sex utvalda kommer tre män och tre kvinnor att väljas ut som exempel på vilka det var som kunde gripas för lösdriveri och relaterade brott. Syftet med den här delen av undersökningen är att försöka göra de gripna lösdrivarna till riktiga människor och visa på verkligheten bakom siffrorna och den kvantitativa sammanställningen.

Slutligen kommer också en jämförelse med andra uppsatser att göras för att se om lösdriveriet på andra platser under samma år skiljer sig åt jämfört med situationen i Örebro eller om det finns likheter bland de gripna, varför de greps och vad de fick för påföljder.

2. Tidigare forskning

Det har gjorts en del tidigare undersökningar om lösdriveri, om än med fokus på andra städer och regioner, och med delvis olika forskningsmetoder och angreppssätt. Först kommer Theresa Johnssons avhandling med fokus på lösdrivare och försvarslösa i början av 1800-talet att redovisas, och därefter kommer tre studentuppsatser med fokus efter 1885, då den nya lösdriverilagen infördes, att presenteras. Den forskning som valts är ett urval av de tidigare undersökningar som gjorts på ämnet och det finns alltså mer att läsa och ta del av för den som är fortsatt intresserad.

2.1 Forskning med fokus på början och mitten av 1800-talet

Theresa Johnsson har i sin avhandling, *Vårt fredliga samhälle – "Lösdriveri" och försvarslöshet i Sverige under 1830-talet*, undersökt lösdrivare och försvarslösa under 1800-talets första hälft med syfte att begripliggöra lösdriveriets sociala praktik i främst Västmanland och Västerås. Hon fokuserar på det rättsliga regelverket, på polismyndighetens hantering av lösdrivarna och på de människor som greps eller anklagades för att vara lösdrivare eller försvarslösa.⁶ Johnsson beskriver lösdriveri som ett statusbrott, där en människas status eller egenskaper blir det brottsliga, snarare än konkreta handlingar i sig. Det har sin bakgrund i det tjänstetvång som länge rådde i Sverige och på olika håll i Europa, där en människa var tvungen att ha medel för sin försörjning för att inte beröras av lagstiftningen kring lösdrivare.⁷

Det var alltså avsaknaden av resurser som pengar, egendom eller avsaknaden av olika former av garantier från arbetsgivare eller i form av borgensförbindelser som kunde leda till att människor straffades. Fattigdom, fysisk rörlighet, hemlöshet eller avsaknad av anställning var dock inte aspekter som i sig själva gjorde att man riskerade att anklagas för lösdriveri, utan det var snarare en kombination av bedömningar kring en människa som gjorde att de kunde misstänkas. I grunden handlade det om att förebygga följderna av fattigdom som ökad rörlighet eller tiggeri och som uppfattades som samhällsfarliga eller besvärande.

---

⁶ Johnsson 2016, s.15.

⁷ Johnsson 2016, s.18.

Det var alltså ett sätt att upprätthålla ordning, stävja element av fattigdom som samhällets elit inte ville se samt se till att arbetskraft fanns tillgänglig genom tvång och begränsad geografisk rörlighet i samhället. Det grundar sig också i en syn på fattiga som i grunden lata och ovilliga att arbeta, som avvikande och kriminella som man ville hålla under uppsikt och kontrollera.⁸

Johnsson betonar dock att vi samtidigt måste ha alla de som ålades att skaffa sig laga försvar, och lyckades med det, i åtanke. Att kategoriseras och dömas som lösdrivare av myndigheter blev då tjänstetvångets yttersta konsekvens, men rimligtvis fanns det också de som genom lagen ålades att skaffa sig anställning och lyckades få det. Det handlar vidare om de arbetande fattigas frihet att ingå arbets-avtal, men inte avsluta dem på eget bevåg utan att riskera att klassas som lösdrivare eller försvarslösa. Också ämbetsmän och sockenstämmors olika tolkning av människors livssituation hade en avgörande betydelse för om de faktiskt dömdes eller inte. Undersökningar om lösdrivare och försvarslösa människor måste alltså innefatta alla dessa aspekter för att se dessa människor som historiska aktörer som handlade under svåra omständigheter och som oftast för-sökte göra rationella val utifrån de förutsättningar de hade och de situationer de fann sig i.⁹

Johnsson använder sig av en deskriptiv kvantitativ metod i kombination med en kvalitativ närläsning och en narrativanalytisk framställningsform, där den konkreta kontext och verklighet som människor befann sig i jämförs med deras yttranden och handlingar för att lösdriveriets sociala praktik ska begripliggöras. De stora processerna kompletteras alltså med berättelser och redogörelser kring enskilda människors livssöden och situationer och har valts för att illustrera de olika variationerna som fanns inom systemet.

---

⁸ Johnsson 2016, s.18.

⁹ Johnsson 2016, s.44-45.

Därför har hon använt sig av en mängd olika typer av källor, främst från länsstyrelsen Västmanlands arkiv, men också från fångrullor, mantalslängder, länsräkenskaper och domböcker. Dessutom förekommer andra enskilda källor av relevans för avhandlingen.¹⁰

Bland de viktigaste resultaten i avhandlingen bör betydelsen av empiriska undersökningar för att förstå lösdriveriet och de människor som drabbades av lagstiftningen först nämnas. Lagtexterna var medvetet vaga och gav stort utrymme för tolkning, vilket också var meningen. De jordlösa och obesuttna lönearbetarna och fattiga levde därför i en stor osäkerhet, där de varje dag riskerade att gå från laglig till olaglig status via tjänstemäns eller sockenstämmors ibland godtyckliga beslut och tolkning av lagen och den situation som de drabbade människorna befann sig i.¹¹

En andra viktig slutsats är att tvånget att alla skulle bära på pass där de inte var allmänt kända var en viktig del i staten och samhällets kontroll av människor. Var man utanför sin hemort var risken stor att man tillfrågades om pass och tillstånd, och i staden gick stadsbetjäningen runt på gator och krogar och frågade okända ansikten och de som visade på synbar fattigdom (trasiga kläder, ärr, allmänt härjat och slitet utseende och liknande) efter deras papper. Som en konsekvens av detta kan nämnas att en majoritet av de intagna för lösdriveri på Västerås slottshäkte befann sig utanför sin hemort under 1830-talet, och man kan därför anta att myndigheter och boende var betydligt mindre vänligt inställda till utomstående lösdrivare och fattiga än mot inhemska sådana.¹²

De som häktades och greps var ofta män, men cirka 20% var kvinnor och de kunde ha sina barn med sig. I övrigt var dock variationen bland de häktade och gripna för lösdriveri och försvarslöshet stor, och gemensamt var snarare att de för tillfället saknade geografisk tillhörighet, inte hade rätt papper på sig, såg fattiga ut, inte var till lags eller drog uppmärksamhet till sig på i samhällets ögon oönskat sätt.

---

¹⁰ Johnsson 2016, s.45-46.

¹¹ Johnsson 2016, s.490.

¹² Johnsson 2016, s.498.

Lösdriveri och försvarslöshet under första hälften av 1800-talet ska alltså förstås som en dynamisk process där kategoriseringen sker i konkreta situationer och av ibland godtyckliga anledningar.¹³

2.2 Lokal forskning om lösdriverilagstiftningen 1885 och därefter

Anders Åslund har i sin uppsats undersökt lösdriveriet i Östersund mellan åren 1885 till 1899 för att få en uppfattning om lösdriveriets omfattning i staden, fastställa omständigheterna kring anhållandena, undersöka vilka lösdrivarna var och vart de kom ifrån. Undersökningen baseras på de lösdrivarprotokoll som upprättades i samband med förhören av de misstänkta lösdrivarna där information om ålder, mantalsskrivningsort, yrke, brottsbakgrund och rättslig påföljd finns dokumenterad. Åslund gör främst en kvantitativ undersökning där han sammanställer tidigare nämnd information om lösdrivarna, men han gör också en komparativ jämförelse med andra studier på samma område.¹⁴

De vanligaste yrket bland de anhållna för lösdriveri var arbetare och ska ses som en samlingsterm för de som saknade formell utbildning eller tillhörighet till ett specifikt yrke, vilka arbetade med lite av allt möjligt om tillfälle gavs. Även bageriarbetare och olika former av metallarbetare är vanliga yrken i protokollen, men det förekommer också mer sällsynta yrken som folkskolelärare och optiker.¹⁵ Bland de kvinnor som anhållits nämns ofta deras civiltillstånd istället för yrke, även om titlar som bageriiderska och handelsidkerska förekommer. Åslund noterar också att det ofta står att kvinnorna ägnat sig åt så kallat sedelöst levnadssätt, och att de anses vara skadliga för allmän ordning och säkerhet.¹⁶

I sin jämförelse med andra studier fokuserar Åslund främst på en liknande studie för Falun eftersom den undersökningen berör samma år som hans egen. Jämförelsen visar att antalet häktade kvinnor i båda städerna är låg, och inte överensstämmer med rikssnittet i Sverige.

---

¹³ Johnsson 2016, s.501-502.

¹⁴ Åslund 2011, s.5.

¹⁵ Åslund 2011, s.33.

¹⁶ Åslund 2011, s.34.

Förklaringar hittar Åslund i att män förmodligen var mer benägna att flytta till mindre städer som Östersund och Falun för arbete, och att kvinnor i högre utsträckning var beroende av släktingars välvilja och därför stannade i sin hembygd i högre utsträckning än männen. Annars stämmer åldern på de anhållna lösdrivarna väl överens i jämförelsen mellan de två städerna.¹⁷

Av de totalt 304 fall som Åslund undersökt resulterade nästan hälften, 47 procent, i häktningar för lösdriveri medan resten erhöll en skriftlig varning. Den genomsnittlige lösdrivaren var en man i 30-års åldern. Han var omnämnd i protokollen som arbetare eller hade en hantverksprofession. En klar majoritet av de anhållna var också så kallade återfallslösdrivare som alltså hade anhållits minst en gång tidigare för lösdriveri eller för andra brott. Den geografiska spridningen på dem lösdrivare som häktades i Östersund var också stor och många kom från övriga Sverige, några från Norge och ett fåtal från övriga Europa.¹⁸

Åslund kopplar lösdriveriet till de sociala och demografiska förändringar som sker i Östersund under perioden med en ökande befolkning och en stad som växer, där många av dem som blivit arbetslösa genom industrialiseringen söker sig till staden där industrierna fanns i hopp om arbete. Det saknades dock länge en stor industri i staden, och chansen att få en försörjning verkar ha varit svårare än många trodde. Många angav också i förhören att de hade ett begär efter rusdrycker, och i och med den starka nykterhetsrörelsen i staden sågs lösdrivarnas supiga leverne inte med blida ögon och var en anledning till att många av dem anhölls. Kanske var det också en anledning till att de inte lyckades få en anställning. Lösdrivarnas stora geografiska spridning förklaras med kringstrykandelusta och arbetsbrist, och de utlänningar som finns registrerade som lösdrivare i staden förklaras med närheten till unionslandet Norge och att lösdrivare ofta rörde sig över stora avstånd.¹⁹

---

¹⁷ Åslund 2011, s.47

¹⁸ Åslund 2011, s.49.

¹⁹ Åslund 2011, s.50-51.

Stina Tirén har i sin uppsats undersökt kvinnliga lösdrivare i Uppsala mellan åren 1885 till 1893 för att utforska lösdriveriet med fokus på hur stor andel av de anhållna som var kvinnor, vart de kom ifrån, vilken ålder de hade, vilken bakgrund de hade innan gripandet och vad som var orsaken till att de greps. Tirén använder lösdriveriprotokoll upprättade av stadsfiskalen i Uppsala. Hennes undersökning har först en kvantitativ del där den totala mängden fall redovisas och där olika aspekter som hur många som var kvinnor och hur många som var män, om de kom från stad eller landsbygd och ålder presenteras. Undersökningen har också en kvalitativ del där Tirén undersöker tio fall närmare för att försöka hitta ledtrådar till varför kvinnorna anhållits för lösdriveri och för att undersöka deras bakgrund.²⁰

Under de nio år som Tirén undersöker behandlas totalt 274 fall av lösdriveri utifrån det nya lagstiftningen. Antalet varierar kraftigt mellan åren, med minst fall år 1885 och mest fall 1893. Att 1885 hade minst fall förklaras med att den nya lagstiftningen inte började tillämpas förrän den 1 oktober det året.²¹ Det som skiljer Tiréns undersökning från andra liknande är som sagt att hon fokuserar på de kvinnor som greps för lösdriveri och av de fall som hon undersökt utgjorde kvinnorna en klar minoritet med 22 procent jämfört med antalet män som var 78 procent i relativa tal.²²

Den geografiska spridningen bland de lösdrivare som greps i Uppsala under perioden var stor. Flest kom från Uppsala och angränsande län, men det fanns också kvinnor representerade från andra län i Sverige. Intressant är också att en majoritet av kvinnorna (72 procent) kom från landsbygden, medan bara 28 procent kom från städer. Orsaken finner Tirén i den stora befolkningsökning som ägde rum i Sverige under perioden, vilket drev både män och kvinnor från den fattigare landsbygden till städerna i jakt på arbete och andra möjligheter som staden kunde erbjuda. Kvinnornas ålder varierade, men de flesta var mellan 21 och 39 år gamla.²³

---

²⁰ Tirén 2019, s.5-6.

²¹ Tirén 2019, s.25.

²² Tirén 2019, s.26.

²³ Tirén 2019, s.30.

De tio kvinnor som Tirén granskat närmare hade alla sökt sig utanför hembygden och haft olika arbeten. De anställningar som fanns tillgängliga för kvinnor i staden var dock ofta korta, och det gällde att hitta ett nytt arbete innan anställningstiden tog slut. Samtliga kvinnor vände sig också till prostitution för att försörja sig. Sannolikt på grund av ekonomisk desperation och nödvändigheten att få in pengar när de inte lyckades få ett nytt jobb.²⁴

Flera av kvinnorna fick varningar för lösdriveri men återföll ofta i sina gamla vanor. En förklaring till detta är att det blev ännu svårare att få ett annat jobb när man en gång varnats eller häktats för lösdriveri och prostitution. Majoriteten av kvinnorna anhölls också på grund av vad som beskrevs som ett supigt och oordentligt sätt. Denna kombination av dryckenskap, tidigare varningar och häktningar och avsaknaden av annat jobb gjorde därför att de hade mycket svårt att ändra sina levnadsvanor, och för de flesta kan man inte se någon förbättring i deras situation.²⁵

Filip Mattsson har i sin uppsats undersökt lösdriveriet i Karlstad mellan åren 1885 och 1905, med syftet att undersöka vad som karaktäriserade de människor som greps för lösdriveri under perioden. Fokus är på de gripnas ålder, kön, yrkestitlar, geografisk härkomst samt på vilka faktiska förseelser de häktades för.²⁶ Mattsson har använt lösdrivarprotokoll utfärdade av stadsfiskalen i Karlstad samt folkräkningar från statistiska centralbyrån som underlag för sin studie. Han använder först en kvantitativ undersökningsmodell där den information som samlats in sammanställts i tabeller och diagram, för att sedan övergå till en kvalitativ studie där ett urval av intressanta fall gjorts och presenteras.²⁷

Mattsson har totalt funnit 265 gripna under perioden. Av dessa var 225 män och 40 kvinnor. En stor majoritet av dessa blev inte bara gripna för lösdriveri utan också ofta för andra brott, som bettlande, fylleri, våld, otuktiga levnadssätt eller ett sysslolöst levnadssätt.

---

²⁴ Tirén 2019, s.47.

²⁵ Tirén 2019, s.49.

²⁶ Mattsson 2020, s.1.

²⁷ Mattsson 2020, s.5-6.

Hela 200 av de gripna för lösdriveri blev också gripna för fylleri, 140 för bettleri, 14 för våld, 35 som otuktiga och 39 som sysslösa.²⁸ Av kvinnorna var 22 av de 40 gripna listade som ogifta, och endast 5 hade ett yrke definierat. Det vanligaste yrket bland dem var piga följt av sömmerska. Också benämningar som änka eller husfru förekom, och en majoritet av dem var ogifta och i 20-års åldern. De flesta av dem hade sin hemort inom Värmland eller i Karlstad, och bara 2 st kom utifrån, från Malmö och Skaraborg.²⁹

För männen var genomsnittsåldern hos de som greps 33 år, det vill säga betydligt äldre än för kvinnorna. En majoritet hade också Karlstad som hemort, följt av Stockholm och sedan Göteborg. Ett fåtal kom från Oslo, övriga Norge och från Danmark. Två män var från Tyskland och en från Ungern. Det vanligaste yrket bland männen var arbetare av olika slag som murare, metallarbetare, bagare och målare. I några fall fanns inget yrke dokumenterat.³⁰

De viktigaste slutsatserna som Mattsson presenterar i sin uppsats är till att börja med det faktum att de flesta inte bara greps för lösdriveri utan för andra brott som fylleri och bettlande i kombination med lösdriveri. Just fylleri kopplar Mattsson till den höga akoholkonsumtionen som fanns i samhället under 1880-talet och fram till det att en ny alkoholistlag infördes 1913 då konsumtionen minskade betydligt. Fylleriet bland Karlstads lösdrivare var alltså utbrett och alkoholens förmåga att få personer att uppvisa ett bristande omdöme och fatta mindre bra beslut gjorde sannolikt att de oftare greps och att det var så utbrett bland stadens lösdrivare.³¹

En annan viktig slutsats är att lösdrivarnas rörelsemönster över Sverige var starkt beroende på kön. Männen reste betydligt längre jämfört med kvinnorna och Mattsson kopplar det till 1800-talets genusnormer, att män var betydligt friare att resa och röra sig än vad kvinnor var och att män inte behövde oroa sig för konsekvenserna i lika stor utsträckning som kvinnor.³²

---

²⁸ Mattsson 2020, s.12.

²⁹ Mattsson 2020, s.14.

³⁰ Mattsson 2020, s.15-16.

³¹ Mattsson 2020, s.21.

³² Mattsson 2020, s.23.

3. Bakgrund

I det här avsnittet kommer först en bild av Sveriges förändring under 1800-talet att beskrivas. Sedan kommer lagstiftningen kring lösdrivare innan och fram till 1885-års lag att presenteras, och en kort bild över Örebro stad kommer att ges. Detta för att synliggöra den kontext som finns kring själva undersökningen.

3.1 Befolkningsökning, urbanisering, industrialisering

Sverige under 1800-talet var ett samhälle i stor förändring. Den så kallade agrara revolutionen som inleddes på 1700-talet och fortsatte med ökad kraft under nästa århundrade förändrade landskapet i Sverige rejält. Jordbruket blev mer intensivt, fler åkrar anlades för odling och enklare mekaniska redskap gjorde att produktiviteten ökade. Potatisen slog också igenom på allvar och blev en viktig del i den allmänna kosten, främst då på grund av dess tålighet och med hög avkastning per ytenhet hjälpte den tillsammans med de övriga förbättringarna inom jordbruket till att skapa förutsättningar för en ökad befolkning.³³ Men den ökande befolkningen ledde också till att antalet jordlösa eller besuttna människor också ökade, där fler försörjde sig utanför jordbruket med småhantverk eller som inhyrd arbetskraft på gods och gårdar. De jordlösa försörjde sig i stor utsträckning nu på en något friare arbetsmarknad där man tog arbete där det fanns och arbetade mot betalning.³⁴

Med den agrara revolutionen som grund lades också förutsättningen för en betydande industrialisering i Sverige under mitten och slutet av 1800-talet. Fabriker grundades i städerna och lockade till sig både män och kvinnor från landsbygden som sökte arbete eller ville ha ett annorlunda och kanske friare liv än den som erbjöds på landsbygden. Då fler sökte sig till fabriksarbete växte också städerna som låg i dess närhet och städer med tydlig industriprägel växte upp på sina håll i Sverige.³⁵

---

³³ Gustafsson 2007, s.178-179.

³⁴ Gustafsson 2007, s.180.

³⁵ Gustafsson 2007, s.182.

Städerna segregerades också mer än tidigare, fysiskt såväl som socialt, med stadens välbeställda och rikare hushåll belägna längs paradgator och välbyggda hus i stadens centrum samt stadens arbetare och fattigare människor koncentrerade i särskilda områden vid städernas utkanter. I de mindre välbeställdas områdena trängdes man i enklare kaserner och byggnader där byggmästare ville få in så många människor som möjligt.³⁶

I dessa miljöer kan man tänka sig en ökad social oro, som i kombination med befolkningsökningen och den tilltagande urbaniseringen, där fler människor var i rörelse över landet och sökte arbete i fabriker kring städer eller på gårdar och gods, vilket gjorde att lösdrivare och andra kriminella element märktes tydligare och ökade. Under hela 1800-talet oroades man över denna ökade proletarisering eller pauperisering, och över de människor som inte klarade av att försörja sig på ett i samhällets ögon ordentligt sätt. Detta leder oss in på de olika lagarna kring lösdriveri och den debatt som fördes kring den innan den utmynnade i 1885-års lag som är mest intressant för den här uppsatsen.

3.2 1885 års lösdriverilag och dess bakgrund

Svenska lagar kring lösdrivare och lösdriveri har funnits närvarande i svensk lagstiftning sedan medeltiden. Under benämningar som luffare, tiggare, nasare eller landstrykare har en grupp människor beskrivits som avvikande och farliga för samhället i stort, och lagar har skapats och använts för att komma till rätta med dem och med problemet att människor saknade anställning eller medel för sitt uppehälle.³⁷ 1800-talets olika lagar och förordningar som berörde lösdrivaren skiftade fram och tillbaka mellan strängare och mildare reglering, då man sökte en balansgång mellan för sträng lagstiftning som resulterade i överbelastade fängelser och tvångsarbetsanstalter, och allt för mild lagstiftning som resulterade i ökade mängder lösdrivare ute i samhället.³⁸

---

³⁶ Gustafsson 2007, s.211.

³⁷ Brandt 2015, s.3.

³⁸ Brandt 2015, s.14.

Debatten kring lagstiftning för lösdriveri hade ofta sin utgångspunkt i den så kallade sociala frågan: Sveriges befolkning fördubblades mellan åren 1750 och 1850, vilket gjorde att det nu fanns ett ständigt överskott av arbetskraft. Detta ledde till en ökad misär bland Sveriges fattiga och utslagna då många fick svårare att försörja sig. Också bristen på utbildning och uppfostran samt fylleriet pekades ut som orsaker till de lägre klassernas misär, men klart är att arbetsbristen var central. Jordbruket effektiviserades och bidrog ytterligare till att minska de arbeten som fanns tillgängliga på landsbygden, vilket nämnts tidigare. Den fattigvård som fanns var också mycket bristfällig.³⁹

Allt detta ledde till att fler människor strök omkring på landsbygden eller sökte sig till städerna för att försöka försörja sig, och det var något som lagstiftningen kring lösdriveri under det tidiga 1800-talet alltså försökte komma till rätta med. Man gjorde dock skillnad på de "kriminella" lösdrivare som begick brott som stölder, inbrott och bedrägeri och de tillfälliga lösdrivare som ofta fick en varning och en uppmaning om att söka arbete istället för att skickas till arbetsanstalt. De förstnämnda skulle i princip alltid spärras in eller dömas till straffarbete medan de sistnämnda skickades vidare och uppmanades att söka jobb.⁴⁰

Efter att ha vacklat fram och tillbaka mellan strängare och mjukare lagstiftning riktades under 1870-talet stor kritik mot de rådande lösdriverilagarna. Problemet med lösdrivare och kringstrykare kvarstod, och flera riksdagsledamöter ville se lagändring och större möjligheter att bestraffa och omhänderta tiggare. Den lagstiftning som fanns innan 1885 var också mycket luddigt formulerad och användes och utnyttjades av myndigheter för att gripa och omhänderta individer som lagen egentligen inte var avsedd för, som till exempel politiskt eller socialt misshagliga personer och strejkande arbetare.⁴¹

---

³⁹ Önnerfors 2001, s.30-31.

⁴⁰ Önnerfors 2001, s.32.

⁴¹ Önnerfors 2001, s.34.

Många ville alltså se en modernisering kring lagstiftningen, och i enlighet med modern straffrätt inte bara bestraffa brott utan också försöka förekomma det. Tidigare lagstiftning hade alltid utgått från att det var statens rättighet och skyldighet att omhänderta och se till att alla människor i samhället höll på med nyttig verksamhet och gjorde rätt för sig. Vidare tyckte den kommitté som tittade på förändringar inför en ny lagstiftning att det var samhällets och statens plikt att upprätthålla den allmänna ordningen och att förebygga brott genom att ingripa preventivt mot individer som genom sitt uppförande och levnadssätt ansågs riskera att begå brott.⁴²

1885 presenterades så den nya lagstiftningen som satte upp levnadssätt som grund för gripande. Den sade att människor som syssslösa strök omkring från ort till ort utan medel för sitt uppehälle, eller som var en fara för allmän säkerhet, ordning eller sedlighet var att betrakta som lösdrivare och därför kunde gripas som sådana. Trots försöken att lägga mer konkreta grunder för gripandet har den nya lagstiftningen beskrivits som en restkategori för den grupp människor som blev över när andra instanser tagit hand om de fattiga, de kriminella och de alkoholiserade. Kvar blev alltså lösdrivaren som mer definierades av sin lättja, karaktärlöshet och arbetsovillighet och gav polismyndigheten rätt att gripa lösdrivare som uppfyllde ovan nämnda krav. De kunde nu varnas eller häktas och dömas till tvångsarbete.⁴³

De åtgärder som polismyndigheten kunde vidta mot lösdrivare var dock inte tvingande, och de behövde inte ingripa mot lösdrivare eller mot misstänkta sådana. Man varnade också i mycket högre utsträckning personer så att de hade en chans att bättra sig och skaffa arbete, och först om personen i fråga greps igen inom två år från varningen blev det hårdare påföljder och tvångsarbete.⁴⁴

---

⁴² Önnerfors 2001, s.35.

⁴³ Brandt 2015, s.15-16.

⁴⁴ Önnerfors 2001, s.37.

3.3 Örebro stad och länsfängelset

Örebro är en stad med rik historia och omnämns första gången i ett brev från slutet av 1100-talet, då man för att säkra transporten och organisera järnhanteringen anlade nya städer vid passande vattendrag och centrala lägen i Sverige. En av dessa nya städer var alltså Örebro och dess läge mitt i riket gjorde att det förblev en viktig stad för handel, transport och tillverkning fram till idag.⁴⁵

Under 1800-talets första hälft beskrivs Örebro som en stagnerande stad, som en idyll för ett fåtal men för en majoritet en plats fylld av fattigdom och oro för möjligheten till försörjning. Detta förändrades långsamt fram till sekelskiftet 1900, och som orsak brukar järnvägsbygget och den stora branden 1854 nämnas. Branden spred sig snabbt, mycket tack vare alla trähus och träbebyggelse som var placerad tätt inpå varandra i centrum, och inom tjugo timmar låg 92 gårdar i stadens södra del i aska. Det har beräknats att ungefär en fjärdedel av stadens invånare förlorade sina hem, och förutom denna katastrof var det i princip bara de mer välbärgade som hade brandförsäkring och fick ersättning, medan den fattigare majoriteten förlorade allt. Den gamla trästaden Örebro, med sina anor från medeltiden var för evigt borta. Borgerskapet och befolkningen i Örebro hade därför inget annat val än att planera och bygga en ny, mer modern stad.⁴⁶

Under 1850-talet byggdes staden snabbt upp igen. Man fick telegraf, järnväg, gasbelysning och 1862 knöt man an till den nya stambanan. Många nya småföretag grundades som linneväverier, hattfabriker, färgerier, klädes- och textilfabriker, garverier och fabriker för metallvaror, möbler, kakel, ljus, snus, speglar och tändstickor. Många banker öppnade också i staden, vilka gav krediter åt köpmän och andra som sökte öppna egna företag och skapa sig en egen förmögenhet i dessa godare tider.⁴⁷ Staden växte också sett till invånarantal och hade vid 1890 års slut 14,609 invånare.⁴⁸

---

⁴⁵ Waldén 1965, s.12-13.

⁴⁶ Waldén 1965, s.94-95.

⁴⁷ Waldén 1965, s.106.

⁴⁸ Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Örebro län [...] Femårs-berättelse för åren [1886-1890], s.7

Framtidsoptimismen till trots förändrades inte det tidigare förhållandet i fråga om en välbärgad minoritet och en fattig majoritet till följd av ombyggnaderna och alla nya företag och fabriker, utan villkoren för stadens arbetare förblev densamma med trånga rum där stora familjer fick trängas i smuts och ohyra.⁴⁹ Superi och dryckenskap verkar också, som på andra platser i Sverige, varit ett stort problem.⁵⁰

Under 1800-talets första decennier hade lönnkrogar och dryckenskap, precis som i många andra svenska städer, fått en stor utbredning i Örebro. Drickandet spreds till alla samhällsklasser, och 1847 beskrev tidningsmannen S.A. Hedlund situationen på följande sätt i Örebro tidning: "Viljen I, värdigaste läsare, skåda en bild av det mänskliga eländets början, fortgång och slut här i världen, så begiven eder längst uppåt norr här i staden. I finnen där, i närheten av varandra belägna: nya bränneriet, fattighuset, lasarettet och kyrkogården. Så följa även fylleriet, fattigdomen, sjukdomen och likkistan tätt i spåren efter varandra."⁵¹

Trots att nykterhetsrörelsen också kom till Örebro 1876 så fortsatte alkohol-förtäringen i staden. Brännvinet var billigt och lättillgängligt, och ända fram till första världskriget var den så kallade fyllekärnan en vanlig syn som ständigt tycktes vara: "på väg till finkan med sin skörd från parker och portgångar, tätt åtföljd av stojande barn och ungdomar."⁵²

För att bygga den nya staden och fylla behovet av arbetskraft hos de nya fabrikerna och företagen behövdes givetvis många arbetare som kom till staden i stora skaror som stundtals orsakade problem. Ett särskilt sådant tillfälle är det så kallade "kanalupproret" 1886. Tusentals mannar från olika håll i landet hade kommit till Örebro för att arbeta med kanalbygget och anläggningen av vatten och avloppsledningar i staden, men de beskrevs som bråkiga, supiga och frihets-älskande och den polisstyrka på 12 man som då fanns i Örebro lyckades inte, trots hårda metoder med knytnävar och batonger, hålla ordningen i staden.

---

⁴⁹ Waldén 1965, s.122.

⁵⁰ Se till exempel Mattsson 2020, s.21; Åslund 2011, s.50-51.

⁵¹ Waldén 1965, s.110.

⁵² Waldén 1965, s.111.

Det hela kulminerade i demonstrationer, upplopp och slagsmål i november samma år, vilket varade i flera dagar innan ett hundratal soldater från närliggande Sannahed anlände och återtog kontrollen över staden. Orsakerna till uploppet kan vara många, men de ofta svåra förhållandena och levnadsvilkoren som arbetarna fick leva under, i kombination med den tidigare beskrivna utbredda dryckenskapen i samhället, hjälpte definitivt inte till att skapa lugna och ordningsamma arbetare i Örebro.⁵³

I staden fanns också ett länsfängelse, i protokollen och anteckningarna ofta benämnd som cellfängelset, dit några av de värsta bråkmakarna och även många tidigare varnade lösdrivare skickades. Det började byggas 1857 efter ett riksdagsbeslut som sade att alla som dömdes till fängelse eller straffarbete i högst två år skulle sitta i cell. Tidigare hade Örebros fångar fått sitta i ett gemensamhetsfängelse på slottet. 1859 stod det nya länsfängelset klart. Där fanns 90 ljusa och fem mörka celler. Det var tre våningar högt, med arbetslokaler på första våningen och celler på andra och tredje våningen. Fängelset hade runt 50 till 60 fångar per år och stod kvar tills man byggde ett nyare och mer modernt fängelse i Kumla 1965. Fängelset revs slutligen sommaren 1972 och är idag en parkering.⁵⁴

---

⁵³ Waldén 1965, s.125.

⁵⁴ Närkes Allehanda, "Fängelset som låg mitt i stan", publicerad 2010-11-9, Länk: <https://www.na.se/artikel/fangelset-som-lag-mitt-i-stan> Hämtad: 2020-12-15

4. Undersökning

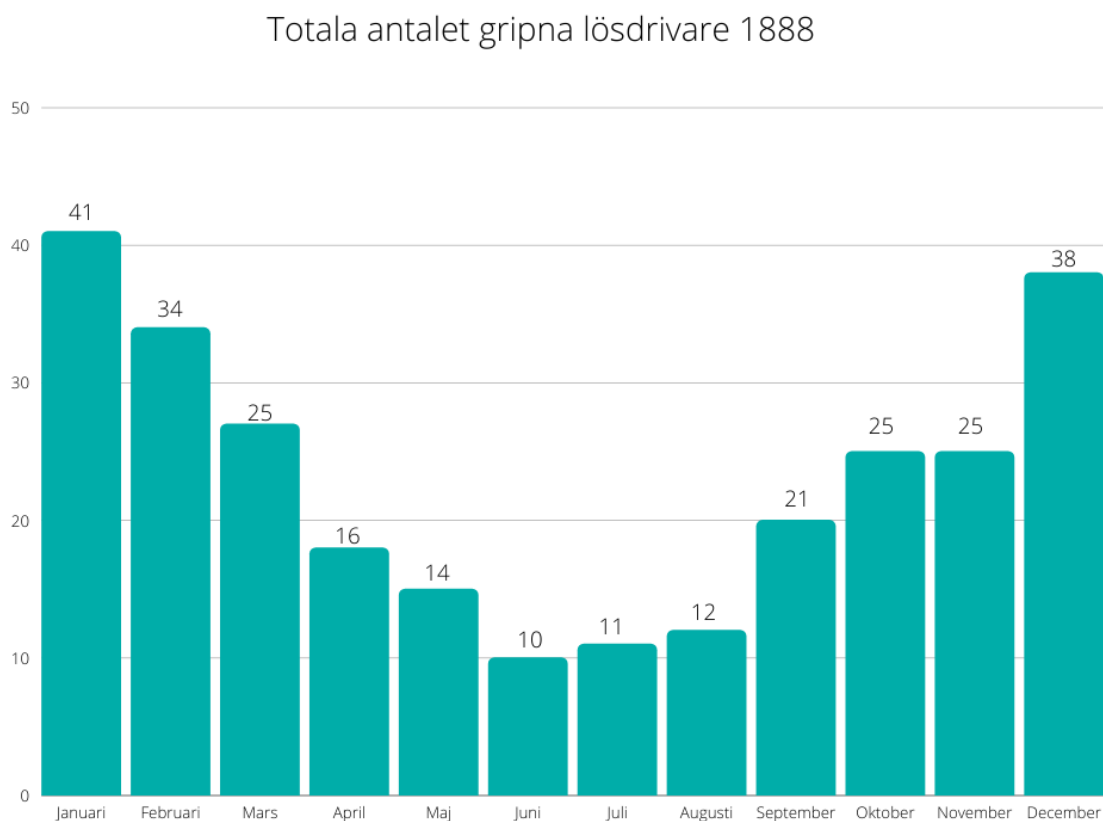
I den här delen av uppsatsen kommer själva undersökningen att presenteras. Här har alltså både varnade och häktade individer räknats som lösdrivare, samt de som släpptes utan någon påföljd. Först kommer den kvantitativa delen av undersökningen att presenteras, där information om antalet gripna under året och könsfördelningen bland dem redovisas. Sedan kommer fakta kring de gripnas bakgrund, yrken, geografiska härkomst samt ålder presenteras. Därefter kommer anledningarna till gripandet och påföljden, innan den kvalitativa delen börjar där sex fall presenteras närmare.

4.1 Antal gripna och könsfördelningen

Totalt greps 276 personer under året för lösdriveri i kombination med andra brott. Följande diagram visar hur många som greps varje månad.

Diagram 1

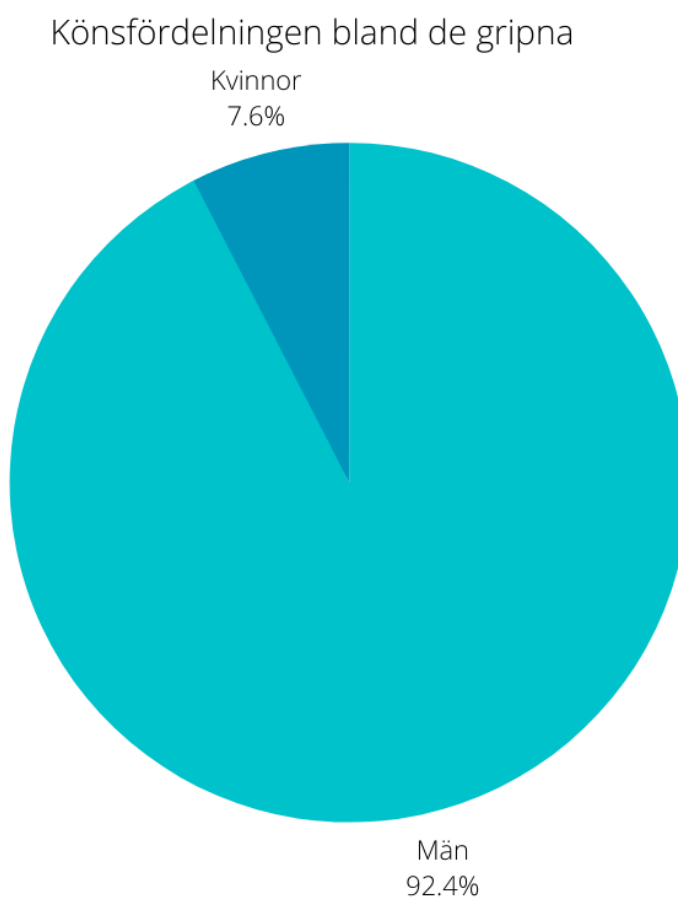

Källa: Lösdrivarprotokoll Örebro 1886-1890.

Sammanställningen av antalet gripna under året visar en tydlig ökning under vinterhalvåret och en tydlig minskning under sommaren. Flest greps under januari, och minst greps under juni. Möjliga orsaker kan vara att lösdrivarna sticker ut mer under vintern när de flesta andra håller sig inomhus, och att det är lättare att överleva utanför städerna under sommarhalvåret när det är varmt och man kan sova ute i det fria. På vintern blir detta svårare varför fler kan tänkas söka sig till städerna i jakt på inomhusmiljöer där de kan värma sig och kanske sova och vila.

Följande diagram visar könsfördelningen bland de gripna under året. Här har jag som sagt räknat bort de som greps flera gånger så att en mer korrekt könsfördelning ska framkomma.

Diagram 2

Källa: Lösdrivarprotokoll Örebro 1886-1890.

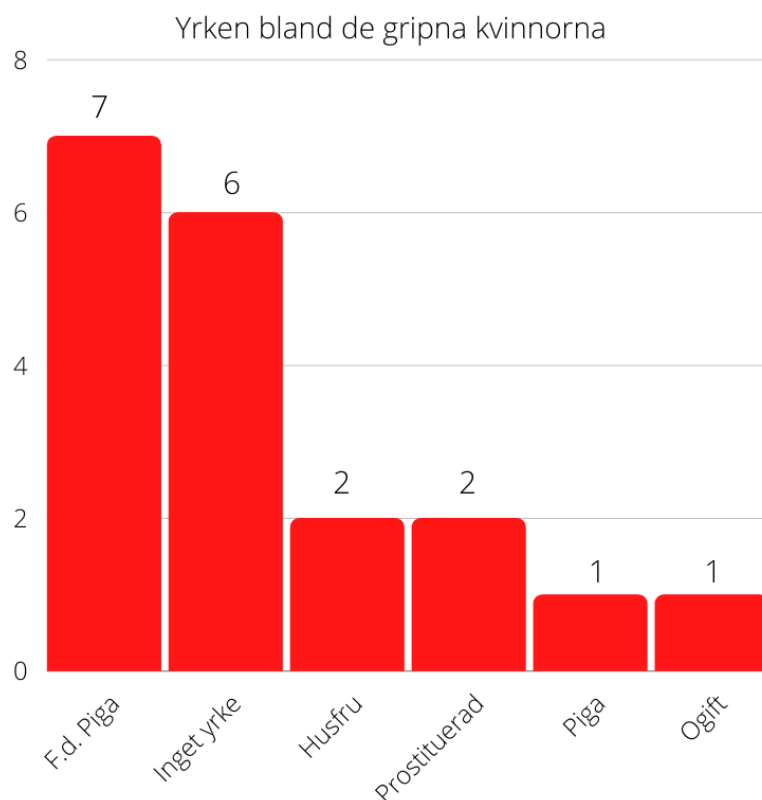
Av de totalt 276 gripna under året var alltså 246 av dessa män och 30 av dem kvinnor. Räknar man bara individer och tar bort dem som förekom flera gånger blir antalet 232 unika män och 19 unika kvinnor, där vissa av dem alltså grips flera gånger.

Tittar man närmare på hur många av dessa det faktiskt är som grips flera gånger är det 13 män som grips mer än en gång, och en av dem som grips 3 gånger. Bland kvinnorna är det 7 av de 19 som återkommer i protokollen under året. Denna könsfördelning bland de gripna i Örebro är inte så förvånande, utan är i linje med tidigare undersökningar som också visade att män var klart överrepresenterade bland de gripna lösdrivarna.⁵⁵

4.2 Yrken, geografisk härkomst och ålder

Följande diagram visar yrkestillhörigheten hos de gripna kvinnorna. Återigen har de som förekommer flera gånger räknats bort så att resultatet inte ska bli missvisande. Som nämndes tidigare är det alltså de yrkestitlar som fanns antecknade i protokollen som redovisas här.

Diagram 3

Källa: Lösdrivarprotokoll Örebro 1886-1890.

⁵⁵ Tirén 2019, s.26; Åslund 2011, s.47

Som diagram 3 visar är det egentligen bara en av kvinnorna som har ett aktuellt yrke (om man inte räknar husfru som ett yrke). Resten är antingen före detta pigor, har inget yrke, är prostituerade eller är ogifta. Förmodligen skulle flera av de som av polismyndigheten betecknats som före detta pigor, samt de som beskrivits inte ha något nuvarande yrke, kunna misstänkas också vara prostituerade.

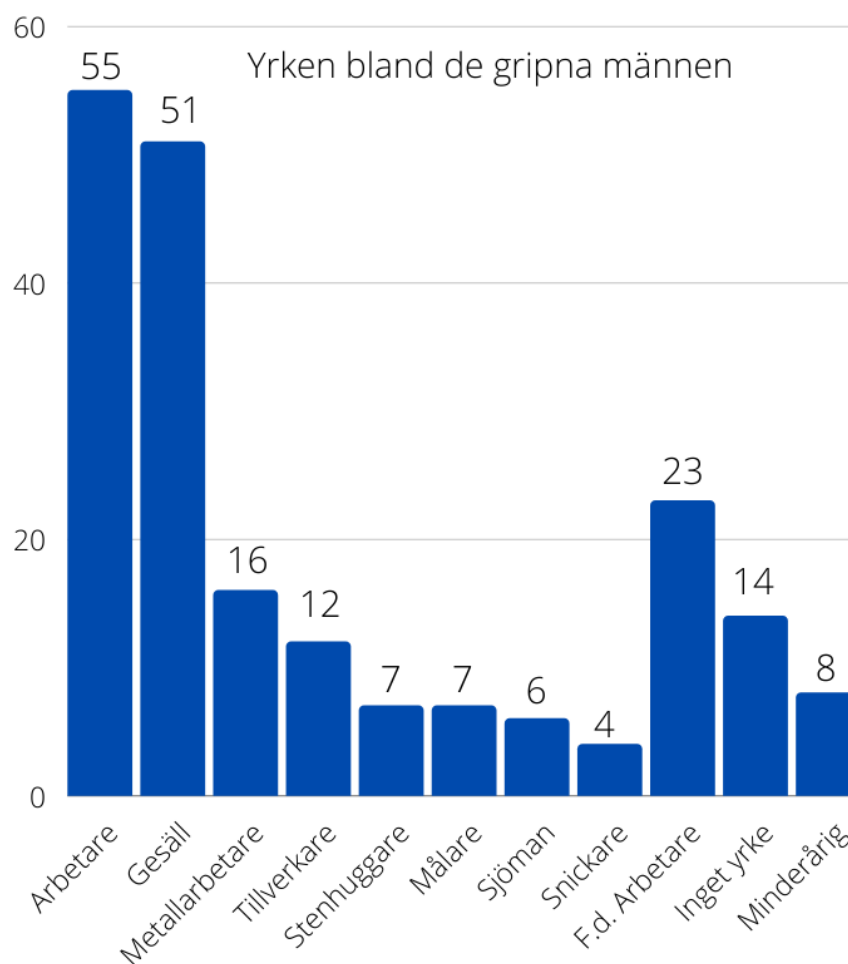
Något som uppsatsen återkommer till under delen där anledningen till gripandet presenteras så greps en klar majoritet av kvinnorna för anledningar som utespriingning nattetid, sedeslöst levnadssätt eller oordentligt levnadssätt, vilket kan tolkas som omskrivningar för prostitution. Det behöver dock givetvis inte gälla alla de gripna kvinnorna, och förmodligen finns det också bland dem kvinnor som greps för att ha haft utomäktenskapliga sexuella relationer, eller bara för att ha väckt ordningsmaktens uppmärksamhet för något ur deras ögon avvikande eller normbrytande beteende.⁵⁶

---

⁵⁶ Johnsson 2016, s.501.

Följande diagram visar yrkestillhörigheten bland de gripna männen. Också här har de som förekom flera gånger räknats bort, och totalt rör det sig om 203 titlar.

Diagram 4

Källa: Lösdrivarprotokoll Örebro 1886-1890.

Bland männen är variationen stor. En majoritet var antingen betecknade mer allmänt som arbetare eller beskrevs som gesäller (trots att skråväsendet vid den här tiden var avskaffat!) inom olika yrken. Därefter var metallarbetare av olika slag vanliga, där yrken som plåtslagare, bläckslagare och smidesarbetare ingår. Tillverkare av olika slag var också vanliga, som till exempel korgmakare och skomakare. Stenhuggare, målare, sjöman och snickare förekom också tillräckligt mycket för att visas i diagrammet, men det fanns också mindre vanliga yrken som bara en till två personer hade och som alltså inte redovisas i detalj i diagram 4 ovan.

Dessa mindre vanliga, men ändå förekommande, yrken var sådana som slaktare, bokbindare, skraddare, bagare, dräng, repslagare, hantlangare, murare eller fiskare och de innehades av 29 stycken.

Något förvånande är ändå att så många faktiskt verkade ha ett yrke, även om termen arbetare är en väldigt bred beteckning som förmodligen inte behövde innebära att den gripne hade en aktuell anställning, utan bara att han hade arbetat någon gång tidigare eller var på jakt efter arbete i staden. De som inte beskrevs som arbetare eller hade något annat yrke verkar mer ha haft formen av professionella lösdrivare och kringstrykare, och de beskrivs ibland som just lösdrivare eller nasare rakt ut i protokollen. Värt att uppmärksamma är också de åtta minderåriga som greps och som kom med i protokollen. Där rörde det sig mest om mindre stölder av mjölkflaskor, öl eller punsch samt ett fall där pären tagits och kastats på en dam.⁵⁷ De fick inte heller några allvarligare påföljder utan det resulterade i varningar från stadsfiskalen eller rådhusrätten, och man kan tänka sig att det var polismyndighetens försök att visa på konsekvenserna och skrämma ynglingarna till den rätta banan medan de fortfarande var unga nog att bättra sig.

Kartan nedan visar var de gripna lösdrivarna i Örebro kom från geografiskt. I kartan har jag räknat med både män och kvinnor, samt de som kom från Norge och Finland. En person hade ingen geografisk härkomst antecknad och hittades inte på riksarkivets hemsida, så det är en karta över 275 individers läns-tillhörighet istället för de totalt 276. Också de som förekom flera gånger under året har räknats med, eftersom de ofta blev tillsagda eller ålagda att lämna staden men uppenbarligen ändå kom tillbaka och därför räknas igen.

---

⁵⁷ Ett exempel på en gripnen minderårig är Carl August Andersson, 13 år, som greps i juli för att ha stulit en kanna punsch och 5 flaskor öl. Han släpptes senare utan åtgärd.

Figur 1

Källa: Lösdrivarprotokoll Örebro 1886-1890.

Människor från alla län i Sverige, förutom Gotlands län, finns representerade vilket tydligt visar att Örebro stad var en central plats som lockade till sig människor från hela landet. Flest kom från just Örebro län, tätt följt av Stockholms län. Sedan kom människor mest från de angränsande länen Värmland, Västra götaland, Östergötland, Södermanland och Västmanland, samt från Skåne län.

Det finns dock en tydlig skillnad mellan var männen respektive kvinnorna kom från. Kvinnorna kom nästan uteslutande från Örebro län (18st) samt Stockholms län (6st). Utöver det kom fyra stycken från Västmanlands län, en från Hallands län och en från Värmlands län. Det handlar dock om 19 unika kvinnor, där några greps flera gånger under året. Detta är i linje med tidigare undersökningar som också visade att de gripna männen hade en större geografisk spridning och reste längre jämfört med kvinnorna.⁵⁸

De gripnas ålder varierade också stort. Bland männen var de flesta mellan 30 och 40 år, med en medelålder på 34,4 år. Den yngsta var 10 år och den äldsta var 83 år. Förutom dessa fanns det 3 st där ingen ålder fanns angiven. Bland kvinnorna var de flesta något yngre, mellan 25 och 30 år, med en medelålder på 28 år. Den yngsta kvinnan var 18 och den äldsta var 40 år. Samtliga gripna kvinnors åldrar fanns också med. När det kommer till beräkningen av de gripnas medelålder har bara unika individer räknats med, så att resultatet inte ska bli missvisande. Det är också viktigt att komma ihåg att underlaget för de gripna männen (232 st) var betydligt större än för de gripna kvinnorna (19 st).

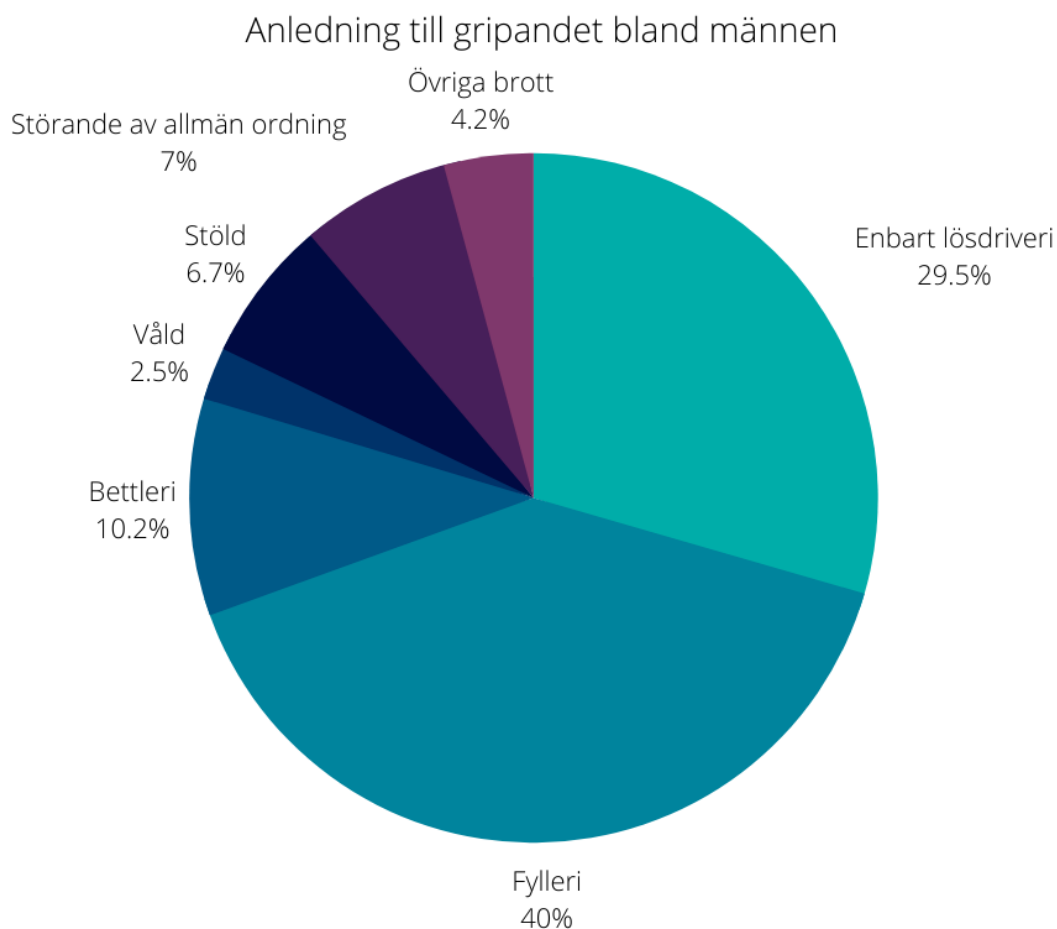
⁵⁸ Mattsson 2020, s.23; Tirén 2020, s.30

4.3 Orsakerna till gripandet och påföljd

I den här delen av undersökningen har samtliga gripna räknats med. Detta för att de som greps igen kunde gripas för andra orsaker än första gången, samt för att påföljden också kunde vara annorlunda. Följande diagram visar orsakerna till gripandet av männen, och som underlag är det alltså 242 olika anhållanden.

Diagram 5

Källa: Lösdrivarprotokoll Örebro 1886-1890.

De flesta greps alltså för kombinationer av olika brott, och bara 29.5% greps för bara lösdriveri. De andra kategorierna är alltså lösdriveri i kombination med det angivna brottet. Det kanske inte är så förvånande att fylleri är klart vanligast, följt av bettleri, störande av allmän ordning, stöld och våld.

Under kategorin övriga brott har jag inkluderat de som greps för obehörigt kringflyttande (4 st), de som själva inkommit till polismyndigheten och bett att få härberge över natten (4 st), och ytterligare fyra brott som inte passade in under någon annan kategori. De sista fyra brotten var en person som blev anhållen för att olovligen ha avlägsnat sig ur tjänst hos en repslagare som han var anställd av, en person som rymt från arbetsinrättningen, en minderårig som tagit päron och kastat på en viss fröken Bjälke, samt en person som greps för djurmisshandel.⁵⁹

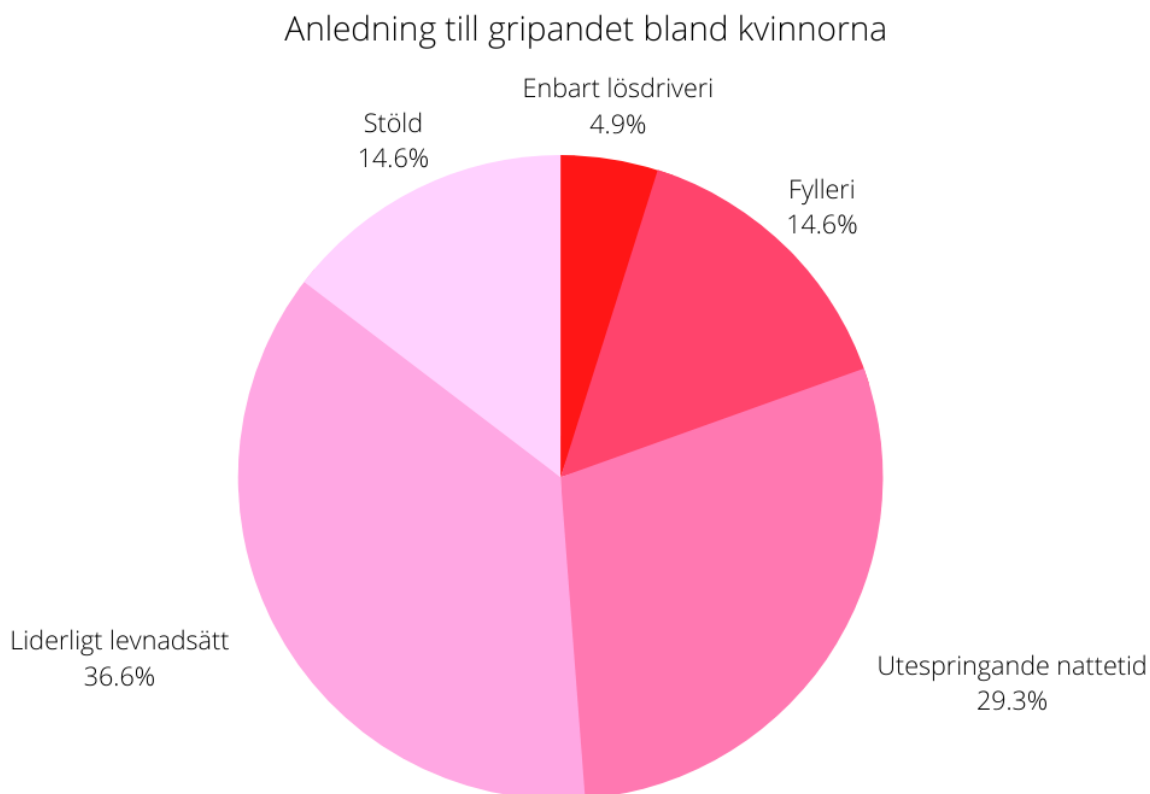
Att enbart lösdriveri bara utgjorde nästan 30% av orsakerna till att man greps inom ramen för lösdriverilagstiftningen visar verkligen på den bredd och det tolkningsutrymme som lagen gav polismyndigheten. Uppenbarligen kunde man gripas för mycket annat än bara lösdriveri om man begick brott, och i praktiken fungerade lagen uppenbarligen som ett sätt att kontrollera Örebros inhemska och inflyttade arbetare och de människor som av olika anledningar kom till staden.

---

⁵⁹ Ett exempel bland dessa fyra är Lars August Olsson, 34 år, som greps i september för djurmisshandel och sedan följdes ut ur staden.

Följande diagram visar orsakerna till gripandet av kvinnorna, och som underlag här är det alltså 30 anhänganden.

Diagram 6

Källa: Lösdrivarprotokoll Örebro 1886-1890.

Liksom för männen så grips de allra flesta av kvinnorna för kombinationer av olika brott, och bara 4,9% greps för enbart lösdriveri. Till skillnad från männen grips kvinnorna av delvis andra anledningar. Vanligast var att de greps för så kallat liderligt, eller oordentligt, levnadssätt, samt utespringning nattetid. De beskrivs i protokollen som olika förseelser och man kan tänka sig att liderligt levnadssätt är en omskrivning för prostitution, medan utespringande nattetid är ett vagare begrepp. Det kan visserligen också vara en omskrivning för prostitution, men som också kan betyda att kvinnorna bara vistades utomhus nattetid och därför ansågs vara misstänkta. Förutom dessa orsaker anges också stöld och fylleri som anledningar till gripandet.

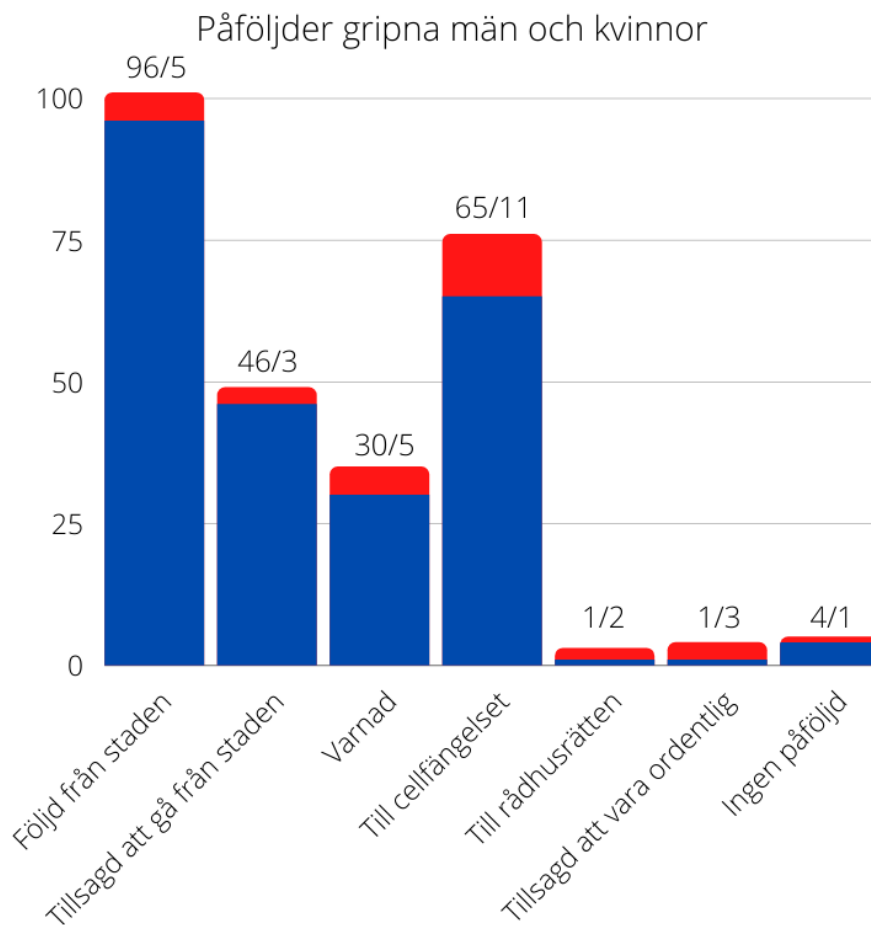
Här ser vi återigen hur lagstiftningen för lösdriveri användes för att kontrollera de som befann sig i staden, och som polismyndigheten ansåg var misstänkta eller var kända sedan tidigare. Slutligen blir det därför också intressant att se vilka påföljder som polismyndigheten gav de som greps för lösdriveri och andra relaterade brott.

Följande diagram 7 visar påföljder för både män och kvinnor. Precis som med redovisningen av orsakerna till gripandet har alla som greps under året räknats med, även de som greps flera gånger. Detta för att påföljderna, liksom orsakerna, kunde vara annorlunda för den som greps en andra gång. De gripna männen visas i blått och de gripna kvinnorna i rött, och siffrorna över staplarna visar först antalet män och sedan antalet kvinnor. 3 stycken påföljder bland männen finns inte redovisade i diagrammet därför att de inte passade in under någon av kategorierna. Dessa var två personer som skickades till arbetsinrättningen, samt en person som fick gå till sitt arbete.⁶⁰

---

⁶⁰ Ett exempel bland dessa är Frans Ludvig Lindblom, 61 år, som greps i mars för fylleri och bettleri, och som sedan skickades direkt till arbetsinrättningen.

Diagram 7

Källa: Lösdrivarprotokoll Örebro 1886-1890.

Den i särklass vanligaste påföljden för de gripna männen var alltså att de följdes från staden och sedan fick gå, förmodligen under förutsättningen att de inte återvände. Den andra vanligaste anledningen var att de skickades vidare till cellfängelset. Vad som sedan hände med dem faller utanför ramen för denna undersökning, men värt att notera är att de oftast var varnade sedan tidigare och därför i linje med lagstiftningen från 1885, och efter tre varningar, kunde dömas till tvångsarbete.⁶¹ Annars blev de tillsagda att gå från staden eller varnade, där de till skillnad från att följas ut från staden får antas ha bedömts mindre återfallsbenägna än de som följdes ut. De som varnades kunde alltså enligt 1885 års lagstiftning dömas till hårdare straff om de inte bättrade sig och åter kom i kontakt med myndigheterna.

⁶¹ Önnerfors 2011, s.37

Förutom dessa påföljder var det också en man som skickades vidare till rådhusrätten för att dömas där, en som blev tillsagd att vara ordentlig och fyra som släpptes utan någon påföljd. Det som är intressant här är att nästan hälften av påföljderna (142 st) var att de som greps för lösdriveri antingen följdes ut ur staden eller blev tillsagda att gå därifrån. Det kan ha att göra med det stora antalet lösdrivare som polismyndigheten i Örebro tog hand om varje år, och där det helt enkelt var enklare att köra ut bråkiga, stökiga eller på olika sätt misstänkta individer ut ur staden istället för att döma dem till strängare åtgärder. Det säger också något om kapaciteten i det lokala länsfängelset som hade 90 ljusa och 5 mörka celler och hade omkring 60 fångar per år⁶², och som därmed inte klarade av hur många som helst. Det lär därför ha varit lättare och mer praktiskt att skicka iväg misstänka lösdrivare så att de blev någon annans problem.

För de gripna kvinnorna var den vanligaste påföljden att de skickades till cellfängelse, följt av att de blev varnade eller följda från staden. Annars blev de tillsagda att bege sig från staden, tillsagda att vara ordentliga, skickade till rådhusrätten eller släpptes utan påföljd. Att den vanligaste påföljden var att skicka dem till cellfängelset kan ha att göra med att kvinnorna i högre utsträckning än männen, trots den stora skillnaden i antal gripna män jämfört med kvinnor, i högre grad greps igen under året. De var alltså i större utsträckning redan kända av polismyndigheten sedan tidigare och i vissa fall redan varnade. Det verkar därför ha funnits en mindre förståelse, eller acceptans, för de gripna kvinnornas situation varför de oftare skickades till cellfängelset istället för att varnas eller få andra påföljder.

---

⁶² Se fotnot 54.

4.4 Kvalitativa exempel på gripna lösdrivare

För att få en större förståelse för de gripnas situation och livsöden kommer nu sex av dem att presenteras närmare, så att den mänskliga sidan bakom siffrorna illustreras. Det kommer vara tre män och tre kvinnor som på olika sätt fångat uppmärksamheten eller på andra sätt utmärkt sig i lösdriveriprotokollen, samt de fall där mycket information funnits tillgänglig.

Johan Andersson, 42 år gammal från Örebro, beskrivs som ett före detta arbets-hjon eller inrättningshjon, vilket alltså betyder att han var någon form av arbets-fånge eller att han arbetat på arbetsinrättning under tvång eller frivilligt. Han grips för första gången (för året) i mars för lösdriveri. Han ska komma att gripas ytterligare två gånger under året. Andra gången grips han i april, då för lösdriveri i kombination med fylleri, samt för bristande vård av hustru och barn. Vad bristande vård innebar kan man bara spekulera i (möjligen försörjde han inte familjen), men uppenbarligen behandlade han inte fru och barn särskilt väl. Detta blir tydligare senare. Han döms för detta till cellfängelse. Han sitter dock inte särskilt länge, utan dyker upp igen i december då han grips en tredje gång för lösdriveri, fylleri och för det något skarpare åtalet misshandel, istället för bristande vård, av hustru och barn. Han skickas återigen till cellfängelset.⁶³

Karl Oskar Olsson, 23 år gammal från Örebro, beskrivs som arbetare. Han grips i början av januari av flera olika anledningar som fylleri, oljud, allmän förargelse, våld mot polis, våldsamt motstånd och ett oordentligt levnadssätt på vägar och allmänna platser. Trots alla dessa orsaker till gripandet får han dock bara en offentlig varning och får sedan gå. Han finns med i en av folkräkningarna från 1910, där han listas som en person utan stadig hemvist.⁶⁴ Hans yrke preciseras där som grovarbetare, och han är fortfarande ogift och ensamstående. Han verkar därför ha fortsatt på den bana han slog in på i Örebro 1888, då han efter 22 år fortfarande inte har en stadig hemvist eller en familj.⁶⁵

---

⁶³ Lösdriverprotokoll för Örebro stad, 11805, A3 (1886-1890) Uppsala Landsarkiv

⁶⁴ Folkräkning 1910 – Örebro församling, Örebro län, bildid: Folk_118064-628

⁶⁵ Lösdriverprotokoll för Örebro stad, 11805, A3 (1886-1890) Uppsala Landsarkiv

Per Albert Persson, 39 år gammal från Stockholm, har yrket sjöman. Han grips i mitten av februari för fylleri samt för att han tagit, som det står i protokollet, en nattsäck av en annan individ. Han grips också för lösdriveri. Han blir offentligt varnad och får sedan gå. Som bakgrund är han född i Lerbäck i Örebro län, men verkar ha växt upp på barnhus i Stockholm då hans hemort i folkräkningen från 1880 anges med den senare orten.⁶⁶ Han är då och i folkräkningen från 1890 listad som ogift och ensamstående.⁶⁷ Intressant är också att han i den tidigare folkräkningen benämns som fånge och alltså har varit straffad sedan tidigare.⁶⁸

Anna Lovisa Birath, 40 år från Stockholm, grips tre gånger under året. Första gången hon grips finns inget yrke angivet i protokollet. Hon grips i mars för fylleri och utespringning nattetid, och skickas till cellfängelset. Andra gången hon grips, i september, beskrivs hon under yrke som prostituerad och hon grips för sedeslöst utespringande nattetid. Hon skickas återigen till cellfängelset. Tredje gången hon grips är i oktober för liderligt levnadssätt och för fylleri. Hon skickas återigen till cellfängelset. Hennes fall visar verkligen hur polismyndigheten använde olika termer och beskrivningar av samma fenomen, prostitution, istället för att systematiskt använda samma begrepp. Som togs upp tidigare var det dock förmodligen skillnad på utespringning nattetid och de två andra orsakerna, sedeslöst utespringande och liderligt levnadssätt, som mer uppenbart syftar på prostitution då utespringning nattetid också kan betyda att hon var utomhus och sågs som misstänkt.⁶⁹

Hilda Augusta Boman, 19 år gammal från Örebro och före detta piga, grips också flera gånger under året. Första gången är i juni då orsaken listas som liderligt utespringande nattetid. Hon skickas då till cellfängelset. Andra gången hon grips är i september för sedeslöst utespringande nattetid. Hon skickas åter till cellfängelset.

---

⁶⁶ Folkräkning 1880 – Adolf Fredriks församling rote 5, Stockholms stad, bildid: Folk_801005-021

⁶⁷ Folkräkning 1890 – Tveta församling, Stockholms län, bildid: Folk_902110-015

⁶⁸ Lösdrivarprotokoll för Örebro stad, 11805, A3 (1886-1890) Uppsala Landsarkiv

⁶⁹ Lösdrivarprotokoll för Örebro stad, 11805, A3 (1886-1890) Uppsala Landsarkiv

Den tredje gången är i november, men då bara för fylleri och lösdriveri. Den gången följs hon från staden istället för att skickas till cellfängelset, vilket säger något om hur polismyndigheten och samhället såg på prostitution jämfört med fylleri och lösdriveri.⁷⁰

Clara Sofia Jansson, 40 år gammal från Hallsberg i Örebro län, grips två gånger under året. Hennes yrke listas som husfru. Den första gången grips hon i mars för utespringning nattetid och osedligt levnadssätt. För detta följs hon från staden. Den andra gången grips hon i juli för liderligt levnadssätt. För detta följs hon till järnvägsstationen dagen efter för att se till att hon tar tåget från staden.⁷¹

Det som är slående med alla dessa exempel är hur pass olika påföljderna blir, och för variationen av anledningar som nämns som orsaker till att de greps. Det var uppenbarligen väldigt godtyckligt, och samma föreseelse behövde inte resultera i samma påföljd utan kunde variera beroende på om personen varnats sedan tidigare eller möjligtvis beroende på hur fullt cellfängelset var och om det var lättare att helt enkelt skicka personen vidare utan någon påföljd eller med en varning. De olika exemplen visar också hur mycket eller hur lite information som fanns att tillgå för de olika fallen, där det ibland var rikt beskrivet i protokollen och där det ibland fanns betydligt mindre information tillgänglig. Förhoppningsvis ger ovan redogjorda en större insikt om vilka de som greps kunde vara och ge en bättre bild av människorna bakom siffrorna.

---

⁷⁰ Lösdrivarprotokoll för Örebo stad, 11805, A3 (1886-1890) Uppsala Landsarkiv

⁷¹ Lösdrivarprotokoll för Örebo stad, 11805, A3 (1886-1890) Uppsala Landsarkiv

5. Diskussion

Lösdriveriet i Örebro 1888 har många likheter med andra städer under samma period, men också vissa skillnader. Nu kommer resultaten av undersökningen att jämföras med de andra uppsatserna och avhandlingar som togs upp i den tidigare forskningsdelen. Till att börja med så undersökte den här uppsatsen, till skillnad från de andra undersökningarna, bara ett år där det totala antalet gripna i Örebro under året alltså var 276 st. Detta är en aspekt där uppsatsen skiljer sig tydligt från den övriga forskningen som togs upp, i det att antalet gripna under bara ett år är så mycket högre jämfört med andra städer. Könsfördelningen bland de gripna i Örebro var 92,4% män och bara 7,6% kvinnor, och trots att siffrorna skiljer sig något när man jämför med de andra undersökningarna så är män klart överrepresenterade. Skillnaden ligger istället i hur mycket männen är överrepresenterade, och inte i att de är det.

Åslunds undersökning, som hade fokus på Östersund, hade totalt 304 fall mellan 1885 till 1899. Högst var siffran 1891 då 43 lösdrivare greps, och lägst var den 1899 då bara 3 greps. Av de totalt 304 gripna under denna period var 23 stycken, eller knappt 9%, kvinnor och resten män. Något intressant är också att de gripna under 1888 i Östersund bara är 3 personer, vilket är en markant skillnad i antal jämfört med Örebro. Tiréns undersökning, som hade Uppsala som fokus, registrerade 274 fall mellan 1885 till 1893. Flest greps 1893, 61 personer, och minst antal greps 1885 då bara 6st greps. 1888 greps 36 personer. Av de totala antalet gripna under perioden var 22% kvinnor, och 78% män. Mattssons undersökning, som fokuserade på Karlstad, och som undersökte åren 1885 till 1905, hade totalt 265 gripna under perioden. Av dessa var 225 st män och 40 st kvinnor. I procent utgör de gripna kvinnorna 15,1%

Som sagt är det främst antalet gripna i Örebro som skiljer sig från antalet gripna i de övriga städerna. Möjliga förklaringar kan vara Örebros centrala läge mitt i Sverige som gjorde att det sedan medeltid var en viktig stad för handel, transport och tillverkning.

Järnvägen kom också tidigt till staden och många små och större företag grundades och erbjöd anställning eller hopp om anställning för de arbetare som sökte sig till staden. Könsfördelningen bland de gripna i Örebro ligger dock mer i linje med utvecklingen i de andra städerna. Där utmärker sig Örebro tvärtom snarare i det något lägre antalet gripna kvinnor jämfört med männen.

Ser man till de gripnas yrken så var variationen i Örebro stor. Männen var oftast benämnda som arbetare eller gesäller, eller hade yrken som tillverkare, stenhuggare, målare, sjömän och snickare. Många var också beskrivna som före detta arbetare, eller hade inget yrke. Bland kvinnorna var de flesta före detta pigor eller hade inget yrke. Två av dem listades som husfru, två som prostituerade, en som ogift och bara en hade ett vid gripandet innevarande yrke som arbetande piga.

I Åslunds undersökning för Östersund var de flesta männen omnämnda som arbetare, eller hade en hantverksprofession. Bland kvinnorna var det istället civilståndet som beskrevs snarare än något yrke, och de flesta var beskrivna som ogifta eller hade tillfälliga arbeten. Kvinnornas yrken i Östersund skiljer sig alltså mest från de gripna kvinnorna i Örebro genom att de verkar ha haft tillfälliga arbeten, eller i alla fall något arbete till skillnad från de gripna före detta pigorna och de som inte hade något yrke i Örebro.

I Tiréns studie fokuserade hon på de kvinnor som greps i Uppsala, och där var de flesta också före detta pigor, och fler av dem vände sig till prostitution för att överleva. Detta påminner mycket om de gripna kvinnorna i Örebros situation, där också de flesta var före detta pigor och greps för prostitution eller i alla fall för misstänkt sådan.

I Mattssons studie med fokus på Karlstad var de flesta männen också beskrivna som arbetare, hade ett arbete inom metallarbete eller hade övriga tillverkningsyrken som korgmakare. De gripna kvinnorna var ofta listade som ogifta, eller som pigor.

När det kommer till den geografiska tillhörigheten för gripna lösdrivare återkommer ett liknande mönster för de gripna i Örebro och i de andra städerna som undersökts. Åslund skriver att den geografiska spridningen av gripna lösdrivare i Östersund var stor, med en majoritet från Stockholm samt Jämtlands län. Alla län förutom Kronobergs län och Gotland fanns representerade. Denna spridning påminner starkt om den för Örebro, där också flest människor kom från Stockholms län och länet där staden som undersöktes låg (Jämtlands län för Östersund och Örebro län för Örebro). Intressant är också att Östersund hade fler gripna från Norge och utlandet jämfört med Örebro, förmodligen på grund av dess läge i förhållande till Norge.

I Tiréns undersökning kom de flesta från Uppsala och angränsande län, vilket också påminner om den geografiska spridningen i Östersund och Örebro. I Tiréns undersökning verkar kvinnornas geografiska rörlighet dock vara något mindre, där de flest var koncentrerade till just Stockholm eller de för Uppsala angränsade länen. Detta är också något som stämde för Örebro, där de allra flesta gripna kvinnorna kom från Örebro län, Stockholm och angränsande län. I Mattsons undersökning är de flesta männen från Karlstad eller Stockholm, och den geografiska spridningen är stor. Vad gäller kvinnorna kom de flesta från Värmlands län eller Karlstad, och bara två av dem kom utanför länet.

Den geografiska spridningen var alltså större bland männen, vilket visar att de i högre utsträckning sökte sig till städer utanför sin hemort och från övriga Sverige i hopp om anställning och arbete. Att kvinnorna var mer begränsade i sitt resande verkar också stämma för alla tidigare undersökningar och för Örebro.

Ser man till de gripnas ålder var medelåldern i Åslunds undersökning 35,9 år. Detta är dock medelåldern för alla gripna oavsett kön, så det blir något svårare att jämföra med medelåldern i Örebro. Generellt kan man säga att medelåldern i Östersund var något högre än den i Örebro, där alltså medelåldern för männen var 34,4 år och medelåldern för kvinnorna var 28 år. I Tiréns studie av Uppsalas kvinnliga lösdrivare var deras medelålder 32 år, något högre än kvinnornas i Örebro.

I Mattssons studie för Karlstad var genomsnittsåldern för mannen 33 år och motsvarande för kvinnan 25 år. Även om skillnader i åldern finns är det dock siffror som överlag liknar varandra.

Ser man till anledningarna så redovisas inte olika kombinationer av lösdriveri med andra brott i Åslunds studie. Däremot fokuserar han mer på om de gripna var tidigare straffade och på vad de fick för påföljd. För de gripna i Östersund var en klar majoritet, 57%, så kallade återfallslösdrivare och de hade anhållits minst en gång tidigare för lösdriveri eller för andra brott. 53% av de gripna fick också en varning som påföljd, medan 43% häktades och skickades vidare till länsfängelset eller fick annan påföljd. Det är intressant att de vanligaste påföljderna för de gripna i Östersund var en varning, följt av häktning och att det inte verkar ha funnits någon större variation i vilken påföljd det blev. Jämfört med orsak och påföljd för gripna i Örebro uppvisar alltså Örebro en betydligt större variation i både orsaker och påföljder, där de allra flesta männen alltså greps för fylleri följt av enbart lösdriveri, bettleri, störande av allmän ordning, stöld, våld och övriga brott. Kvinnorna greps ofta för liderligt levnadssätt, utespringning nattetid, fylleri, stöld och till sist för enbart lösdriveri. Eftersom Åslund inte listar några andra anledningar till gripandet än lösdriveri går det inte att göra en jämförelse sett till orsak för gripandet.

I Tiréns undersökning av gripna kvinnor i Uppsala var orsakerna till deras gripandet av mer varierade anledningar, där faktorer som onyktert levnadstillstånd, prostitution och störande av allmänheten var listade orsaker. Som påföljd blev de antingen varnade eller sändes till Uppsala länsfängelse. Detta är mer i linje med den här uppsatsens undersökning för Örebro, men kan bara jämföras med de gripna kvinnorna eftersom Tirén fokuserat på dem. I Örebro greps också de flesta kvinnorna på grund av sitt levnadssätt, för att de var prostituerade och för att de störde den allmänna ordningen. Som påföljd var det också vanligt att de gripna kvinnorna sändes till Örebro cellfängelse, eller att de varnades och följdes från staden. I Mattsons undersökning blev också de flesta gripna för kombinationen lösdriveri och andra brott i linje med den här uppsatsens undersökning av Örebro.

Hos Mattson var också fylleri den vanligaste anledningen, följd av bettlande och sysslolöst levnadssätt. Han har dock inte tagit upp påföljderna för de gripna, varför denna aspekt inte kan jämföras med påföljden för gripna i Örebro.

Avslutningsvis hade det varit intressant att undersöka fler år än bara 1888, men det var helt enkelt inte möjligt med tanke på antalet gripna för varje år. Det är kanske också den största skillnaden jämfört med tidigare undersökningar, och kan förklaras med stadens storlek (14,609 invånare vid slutet av 1890), stadens centrala läge, förbindelser via järnvägen och dess många företag och fabriker som lockade till sig arbetare och människor från hela Sverige.

Att fylleri utgjorde så mycket som 40% av anledningarna till gripanden av lösdrivarna i Örebro är intressant, och visar i likhet med tidigare undersökningar att fylleriet tycks ha varit utbrett i både samhället och bland lösdrivarna. Som både Åslund och Mattson varit inne på så var detta en bidragande orsak till att de som greps inte lyckades få någon anställning och att deras supiga leverne bidrog till att de fattade sämre beslut, stack ut mer och därför oftare greps för fylleri i kombination med lösdriveri.

En annan intressant slutsats är att lösdriverilagen tillämpades väldigt brett, och det är något som framkommer också i de andra undersökningarna. Det är också en aspekt som Johnsson var inne på i sin undersökning kring Västerås och lösdrivare i början av 1800-talet. Det går inte att jämföra hennes avhandling med min och övriga uppsatser rakt av, beroende på att hennes avhandling behandlar en annan tidsperiod där annan lagstiftning gällde, men intressant är att hennes syn på lösdriveri som ett statusbrott till stor del verkar ha levt kvar under senare delen av 1800-talet och efter 1885 års lagstiftning. Johnsson beskrev som sagt lösdriveri som ett statusbrott, där det var en människas status eller egenskaper som blev brottsliga snarare än konkreta handlingar i sig. Det var ett sätt att upprätthålla ordning och förebygga vissa aspekter av fattigdom och beteenden som myndigheter såg som farliga eller suspekta.

Det är därför inte så förvånande att de som greps i Örebro 1888 främst gjorde sig skyldiga till att ha brutit mot allmän ordning eller utmärkt sig på något sätt. Fylleri som inte var något brottsligt i sig, men som blev det när den som druckit drog för mycket uppmärksamhet till sig eller bröt mot allmän ordning, var alltså den klart vanligaste anledningen till gripandet av män i kombination med lösdriveri i Örebro. Att enbart lösdriveri och sedan bettleri också var vanliga orsaker till gripande visar vidare att den moderna lagstiftningen användes just för att upprätthålla ordning och kunde tillämpas även på de som stack ut, blev för berusade eller störde andra människor och därför drog uppmärksamheten till sig.

Att de gripna kvinnorna ofta greps för att ha ett osedligt eller liderligt levnadssätt är också anledningar som Tirén lyfter fram som vanliga. Det var inte alltid prostitution i sig som gjort att de greps, utan det kunde vara enbart att de befann sig utomhus nattetid eller sågs som misstänkta och var straffade sedan tidigare. Det förefaller därför vara ett sätt att kontrollera kvinnors beteende och försöka få dem att ändra livsstil och försörjning genom att de togs in, varnades och sedan släpptes eller skickades vidare till cellfängelset.

Att så pass många av männen främst eskorterades eller blev tillsagda att lämna staden kan bero på det höga antalet lösdrivare som polismyndigheten grep varje år, och att de på grund av platsbrist eller för att de var så många helt enkelt skickades vidare istället för att få andra påföljder. Det kan också förklara varför dessa två påföljder inte verkar ha varit särskilt vanliga i de andra undersökningarna där istället varningar och häktningar var vanligast. Det är också intressant att övriga faktorer bland de gripna i Örebro som yrke, geografisk härkomst och ålder stämmer så pass väl in med de tidigare undersökningarna.

6. Sammanfattning

Uppsatsens syfte har varit att undersöka de människor som greps för lösdriveri i Örebro under året 1888 utifrån lösdrivarprotokoll som upprättades av polismyndigheten i Örebro i samband med gripandet. Till syftet fanns också fyra frågeställningar som undersökte hur många som greps, hur könsfördelningen såg ut, vilka de gripna lösdrivarna var och vad de hade för bakgrund när det kommer till yrke, geografisk härkomst och ålder. Uppsatsen undersökte också vad som angavs som orsak till gripandet och vad de gripna fick för påföljder. Utöver detta presenterades sex av de gripna individerna närmare, tre män och tre kvinnor, för att människorna bakom siffrorna och tabellerna skulle få träda fram. Till sist jämfördes också lösdriveriet i Örebro med andra städer, för att se om det fanns likheter eller skillnader.

Resultatet visar att 274 personer greps för lösdriveri under året. De greps oftare på vinterhalvåret. 92% av de gripna var män och 7% var kvinnor. Det vanligaste yrket bland kvinnorna var före detta piga, och det vanligaste yrket bland männen var arbetare, följt av gesäller av olika slag. Den geografiska spridningen i fråga om Örebros gripna lösdrivare var stor, och människor från alla län förutom Gotlands län finns representerade. De flesta kom från Örebro län följt av Stockholms län. De gripna männen hade en medelålder på 34,4 år, och för de gripna kvinnorna var medelåldern 28 år. Den vanligaste orsaken till gripandet bland männen var kombinationen fylleri och lösdriveri, följt av enbart lösdriveri, och för kvinnorna var ett så kallat liderligt levnadssätt vanligaste orsaken, följt av utespringande nattetid.

Den vanligaste påföljden för männen var att de följdes från staden, och för kvinnorna var den vanligaste påföljden att de skickades vidare till cellfängelset. Det finns många likheter med tidigare avhandlingar och uppsatser där de gripnas könsfördelning, ålder, yrken och geografiska härkomst är mest lik situationen i Örebro. Den största skillnaden var det höga antalet gripna i Örebro jämfört med andra platser, där antalet gripna i Örebro under 1888 motsvarade antalet för flera år i de andra undersökningarna.

Förutom att ha att göra med att Örebro var en större stad gjorde detta att de gripna i Örebro oftare fick påföljden att de eskorterades från staden eller blev tillsagda att gå från staden, så att länsfängelset och myndigheten i sig inte skulle belastas ytterligare. Det höga antalet gripna, och det faktum att hela 40% av männen greps för just fylleri i kombination med lösdriveri, visar både att inflödet av människor till staden och superiet i samhället var två stora problem för Örebro. Lösdriverilagen blev då ett sätt att hantera denna mängd av människor som greps inte för att de var fulla, utan för att de störde allmänheten eller drog uppmärksamhet till sig. Polismyndigheten kunde då skicka vidare människor som de ansåg var besvärliga eller som inte hade något arbete. Detta stämmer ofta också in på de som greps för enbart lösdriveri eller för störande av den allmänna ordningen.

Att kvinnorna greps för prostitution och för att ha varit ute nattetid var också ett sätt för polismyndigheten att använda lösdriverilagen för att kontrollera de kvinnor som var misstänkta och som faktiskt sysslade med prostitution. Deras antal var dock mycket mindre än de gripna männen, varför det blir svårare att dra några vidare slutsatser rörande deras gripanden och påföljder. Avslutningsvis så var lösdriverilagens breda tillämpning och dess användning för att upprätthålla ordning, verkligen något som den här uppsatsen har visat.

Käll- och litteraturlista

Otryckta källor

Landsarkivet i Uppsala

Lösdrivarprotokoll för Örebo stad, 11805, A3 (1886-1890) Uppsala Landsarkiv

Litteratur

Brandt, Hillevi, *Lösdrivaren och lagen – En diskursanalys av lösdriverilagstiftningen under 1800- och 1900-talet*, Lunds Universitet

Gustafsson, Harald, 2007, *Nordens historia: En Europeisk region under 1200 år*, Lund

Harding, Gunnar, 1977, *Luffaren Svarta hästen och det hemska rånmordet i Leksand*, Stockholm.

Johnsson, Theresa, 2016, *Vårt fredliga samhälle – ”Lösdriveri” och försvarslöshet i Sverige under 1830-talet*, Uppsala Universitet.

Mattsson, Filip, 2020, *Stora hus. Elektriska ljus – En studie kring lösdriveriet i Karlstad år 1885-1905*, Karlstads Universitet.

Tirén, Stina, 2019, *När en kvinna faller djupt, så faller hon djupare än en man – En undersökning av kvinnliga lösdrivare i Uppsala mellan 1885-1893*, Högskolan Dalarna.

Waldén, Margit Palmær, 1965, *Örebro 700 år: En krönika från äldre tid och nutid*, Örebro

Åslund, Anders, 2011, *Vilka är det som stryker omkring? – En studie av lösdriveriet i Östersund 1885-1899*, Högskolan Dalarna.

Önnerfors, Elsa Trolle, 2001, *Luffare, tiggare, glädjeflickor och nasare. Om lösdriverilagstiftningen i Sverige från medeltiden till folkhemmet*, i *Från Schlyters lustgård*, Lund

Elektroniskt material

Närkes Allehanda, "Fängelset som låg mitt i stan", publicerad 2010-11-9, Länk: <https://www.na.se/artikel/fangelset-som-lag-mitt-i-stan> Hämtad: 2020-12-15

SCB, "Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Örebro län [...] Femårs-berättelse för åren [1886-1890]", Länk:

[http://share.scb.se/ov9993/data/historisk%20statistik/BISOS%201851-1917%2FBISOS%20H%20Fem%C3%A5rsber%C3%A4ttelser%2FFem%C3%A5rsber%C3%A4ttelser%20%C3%96rebro%20I%C3%A4n%201856-1905%20\(BISOS%20H\)%2FBefallningshavandes-femarsberattelser-H-Orebro-lan-1886-1890.pdf](http://share.scb.se/ov9993/data/historisk%20statistik/BISOS%201851-1917%2FBISOS%20H%20Fem%C3%A5rsber%C3%A4ttelser%2FFem%C3%A5rsber%C3%A4ttelser%20%C3%96rebro%20I%C3%A4n%201856-1905%20(BISOS%20H)%2FBefallningshavandes-femarsberattelser-H-Orebro-lan-1886-1890.pdf) Hämtad: 2021-03-08